

ZGWAŁCENIE W MAŁŻEŃSTWIE JAKO FORMA PRZEMOCY DOMOWEJ WEDŁUG PRAWA KARNEGO

Słowem wstępu

Nie jest rzeczą zaskakującą, że użycie przemocy bądź groźba jej użycia stanowi warunek konieczny, do przyjęcia określonego typu przestępstwa. Literatura przedmiotu przywołuję za przykład bardzo często przestępstwo gwałtu uregulowane przez ustawodawcę w przepisie artykułu 197 Kodeksu karnego. Użycie przemocy jest jednym ze znamion tegoż przestępstwa. Zaś nasilenie siły fizycznej i jej stopień mający na celu przełamanie oporu innej osoby uzależnia sądowy wymiar kary.¹ Pojęcie przemocy nie jest terminem jednoznacznie definiowanym zarówno w literaturze jak i praktyce. Bowiem wieloletnie doświadczenie osób pracujących w licznych fundacjach/stowarzyszeniach, jak również badania zjawiska przemocy w rodzinie pokazują różnorodne podejście do tegoż zjawiska.² Kodeks karny nie definiuje pojęcia przemocy, lecz dotychczasowe orzecznictwo. Mimo to, ustawodawca używa wielokrotnie terminu przemoc. Już w rozdziale XIV k.k., w art. 115 § 3 odnajdujemy stosowny przykład: „(...) przestępstwa z zastosowaniem przemocy lub groźby jej użycia (...)”.³ Także w części szczególnej Kodeksu karnego nie pominięto przestępstw, do których popełnienia warunkiem jest posłużenie się przemocą np. przestępstwo rozboju.⁴ Wraz z dokonywanymi nowelizacjami na przestrzeni lat, ewoluowała również definicja przemocy w orzecznictwie sądowym. Sąd Najwyższy uchwałą z dnia 10 grudnia 1998 r, stwierdził, że przemoc wobec osoby, polega wyłącznie na bezpośrednim fizycznym oddziaływaniu na człowieka, jednocześnie swym zakresem nie obejmuje oddziaływania pośredniego w postaci postępowania z rzeczą.⁵ Zatem nie ulega wątpliwości, że stosowanie

¹ A. Staszek, *Przemoc, szczególne udręczenie i szczególne okrucieństwo jako znamię czynu zabronionego*, Prokuratura Okręgowa w Zielonej Górze, dostęp internetowy: http://www.zielona-gora.po.gov.pl/magazyn/upload/lektury_elektroniczne/2-przemoc-szczegolne-udreczenie.pdf, data dostępu: 28.10.2016.

² U. Nowakowska, A. Kępką, W. Chańska, *Przemoc w rodzinie a wymiar sprawiedliwości*, Prawo dziś i jutro, Warszawa 2005, s. 6.

³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny, Dz.U. 1997 nr 88 poz. 553.

⁴ Artykuł 280§1 brzmi: „Kto kradnie, używając przemocy, wobec osoby lub grożąc natychmiastowym jej użyciem albo doprowadzając człowieka do stanu nieprzytomności lub bezbronności polega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12”.

⁵ Orzeczenie SN, I KZP 22/98, OSNKW, nr 1-2, poz. 2.

przemocy ukierunkowane jest na zmuszeniu innej osoby do określonego zachowania. Aby należycie rozgraniczyć przestępstwa, których jednym ze znamion jest zastosowanie przemocy (czynna napaść), wymagany jest cel jej użycia. „Przemoc ma bowiem cechy przymusu i zawsze zmierza do tego, aby zmusić kogoś do działania lub zaniechania. Natomiast czynna napaść nie musi zmierzać ani do wymuszenia czynności urzędowej, ani do przeszkodzenia wykonania takiej czynności”.⁶

W oparciu o obecne regulacje prawne, możliwe jest zdefiniowanie terminu przemocy, jako użycie siły fizycznej w stosunku do innej osoby mające na celu wymuszenie określonego zachowania, zaniechania czy też znoszenia. Bez względu na rozmiar oraz natężenie jej stosowania.

Przemoc może być skierowana nie tylko do jednej osoby czy też przeciwko jednej osobie, jak mogłoby się wydawać z powyższej definicji. Toteż ze względu na sposób przejawiania przemocy wyróżniono trzy kategorie. Są nimi:

1. przemoc interpersonalna (przemoc skierowana przeciwko innym),
2. autoagresja (przemoc skierowana wobec samego siebie),
3. przemoc grupowa.⁷

Na potrzeby niniejszego artykułu charakterystyce poddana zostanie pierwsza z kategorii. Bowiem do tejże klasy zaliczamy przemoc w rodzinie, a także wobec bliskich osób podczas trwania związków nieformalnych. Dotyczy to w szczególności przemocy między małżonkami, konkubinatami oraz członkami rodziny. Zazwyczaj miejscem występowania przemocy jest dom, dlatego też często nazywana jest przemocą domową.⁸

Analogicznie trudności nastręcza zdefiniowanie pojęcia przemocy domowej. Na gruncie prawa polskiego aprobatę zyskała definicja sformułowana przez Instytut Psychologii Zdrowia Polskiego Towarzystwa Psychologicznego.⁹ Zaś Komitet ds. Przemocy Domowej Rady Europy wyodrębnił w 1993 roku formy przemocy towarzyszące przemocy domowej.¹⁰ Do najczęściej występujących w literaturze form przemocy domowej zaliczamy:

- przemoc fizyczną,
- przemoc psychiczną,

⁶ Orzeczenie Sądu Apelacyjnego w Lublinie, II AKa 101/01, Prokuratura i Prawo 2002, dodatek, „Orzecznictwo”, nr 2, poz. 14.

⁷ M. Cabalski, *Przemoc stosowana przez kobiety, Studium kryminologiczne*, Impuls, Kraków 2014, s. 126.

⁸ Ibidem.

⁹ „(...) przemoc domowa to działanie lub zaniechanie w ramach rodziny dokonywane przez jednego z jej członków przeciwko pozostałym oraz powodujące u nich szkody lub cierpienie, wykorzystujące istniejącą lub stworzoną przez okoliczności przewagę siły lub władzy, godzące w ich prawa lub dobra osobiste, a w szczególności w życie lub zdrowie (fizyczne lub psychiczne)” *Wzmocnienie polityków równego traktowania kobiet i mężczyzn*. Materiały z badań dotyczące przemocy z lat 2000- 2005, przeprowadzonych przez Instytut Psychologii Zdrowia, Warszawa 2005.

¹⁰ M. Cabalski, *Przemoc...*op.cit., s. 128.

- przemoc ekonomiczną,
- przemoc seksualna.

B. Gruszczyńska z kolei w swoim opracowaniu wyodrębnia dodatkową formę przemocy jaką jest przemoc strukturalna.¹¹ Zaś M. Zając zwraca uwagę na przemoc wobec osób niepełnosprawnych przebywających w zakładach opieki lub domach pomocy społecznej. Formę tę autorka nazywa przemocą instytucjonalną. Jednocześnie wyszczególnia przemoc emocjonalną.¹²

Jak wspomniano powyżej zainteresowaniem niniejszej pracy stanie się przemoc interpersonalna uwidaczniająca się w formie przemocy seksualnej, a mianowicie przemocy małżeńskiej. Z przemocą małżeńską mamy do czynienia wówczas, kiedy to jeden z małżonków, zachowuje się w sposób powodujący cierpienie oraz destrukcję drugiego z małżonków. Przy czym nie ma znaczenia czy jest to związek formalny czy nieformalny. Najczęściej małżonkami dopuszczającymi się omawianej formy przemocy są mężczyźni.¹³

Gwałt w małżeństwie a prawo karne

Zainteresowanie problematyką gwałtu jako współżycia seksualnego bez uzyskanej zgody jednej ze stron pojawia się już w latach 60 XX wieku.¹⁴ Obecnie spotykane jest w wielu dyscyplinach naukowych, nie tylko w prawie karnym. Na przestrzeni lat zmieniało się pojęcie samego gwałtu, a wraz z nim stanowiska polskich przedstawicieli prawa karnego. Zdaniem A. Michalskiej - Warias niegdyś problematyka przemocy seksualnej w małżeństwie była umiarkowana i nie budziła większego zainteresowania. Brak zaabsorbowania ową tematyką uzależnić należy w opinii autorki od postrzegania gwałtu w małżeństwie jako mało szczególnie problematycznej kwestii.¹⁵ Obecnie na gruncie polskiego prawa karnego nie ma wątpliwości, że możliwe jest dokonanie gwałtu w małżeństwie.¹⁶

Pojęcie „gwałtu małżeńskiego” w starszej literaturze odnoszącej się do przemocy rodzinnej w ogóle nie występowało. Traktowano ten typ gwałtu jako sporadycznie występujący bądź nie istniejący w życiu rodzinnym.¹⁷ Doskonałym przykładem okazuje się stanowisko prezentowane przez S.

¹¹ B. Gruszczyńska, *Przemoc wobec kobiet w Polsce, Aspekty prawnokryminologiczne*, Oficyna, Warszawa- Kraków 2007, s. 23.

¹² M. Zając, *Procedura „Niebieskiej Karty”, realizacja zadań w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie*, PRESSCOM, Wrocław 2012, s. 17-19.

¹³ B. Gruszczyńska, *Przemoc...* op.cit. s. 22.

¹⁴ W. Wieczorek, *Przemoc seksualna w małżeństwie w perspektywie teologicznomoralnej*, [w:] *Przemoc w małżeństwie i w rodzinie* red. M. Chuchra, J. Jęczeń, Wydawnictwo KUL, Lublin 2012, s. 11.

¹⁵ A. Michalska- Warias, *Zgwałcenie w małżeństwie- wybrane problemy*, [w:] *Zgwałcenie, definicja, reakcja, wsparcie dla ofiar*, red. L. Mazowiecka, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, s. 29.

¹⁶ R. Krajewski, *Prawa i obowiązki seksualne małżonków, Studium prawne nad normą i patologią zachowań*, Oficyna, Warszawa 2009, s. 237.

¹⁷ D. Rode, *Gwałt w związku małżeńskim*, Chowanna t. 1, cz. II, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2005, s. 28.

Budzyńskiego w 1883 roku. Uważał on bowiem, „że nie można zgwałcić własnej żony, bo do stosunków cielesnych z nią upoważnia męża małżeństwo, chociażby faktycznie był z nią rozłączny.”¹⁸ Pogląd ten został potwierdzony przez S. Glasera, który to klarownie stwierdził, że faktyczny stan zgwałcenia odnosi się wyłącznie do stosunków pozamałżeńskich, z uwagi na przeznaczenie małżeństwa.¹⁹ Również J. Makarewicz popierał stanowisko przedstawione przez swoich poprzedników. Za zgwałcenie autor rozumiał czyn, który to swoim zachowaniem zmierza do zaspokojenia popędu płciowego, zaś działania te nie wyznacza społeczeństwo. Społeczeństwo będące dobrze zorganizowane z perspektywy czystości obyczajów, czyli spółkowanie małżeńskie.²⁰

Wraz z rozwojem polskiego prawa karnego podejście do opisywanego zagadnienia ulegało modyfikacjom. Niewątpliwie przed rokiem 1932 niedopuszczalne było uznanie męża za sprawcę gwałtu. Natomiast w czasie obowiązywania Kodeksu karnego 1932 roku sytuacja ta uległa lekkiej modyfikacji. Co do zasady żona nadal nie mogła być uznawana jako przedmiot czynności wykonawczej zgwałcenia, lecz przewidywano od tej normy pewne wyjątki. Wśród nich wskazywano na pozostawanie w separacji²¹ czy też na trwałe rozejście małżonków.²² Warte uwagi jest stanowisko M. Siewierskiego, autor zwraca uwagę na okoliczność kiedy to po faktycznym rozejściu się małżonków oraz zerwaniu współżycia, zgoda współmałżonka powinna zostać ponowiona. W przypadku jej braku, może to rościć przyczynę odpowiedzialności karnej za przestępstwo zgwałcenia.²³ Dodatkowo w piśmiennictwie pojawia się pogląd, iż prawo żądania uległości w postaci przemocy, groźby bezprawnej bądź podstępny wobec małżonka pozostającego w rozłączeniu, może stanowić podstawę do pociągnięcia odpowiedzialności karnej wobec sprawcy.²⁴

Bez wątplenia wejście w życie Kodeksu karnego z 1969 roku doprowadza do zmiany sytuacji. W nawiązaniu do Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego szeroko w literaturze przedmiotu wypowiada się na ten temat M. Filar. Autor podkreśla, że skoro obowiązek pożycia występuję na gruncie prawa rodzinnego i opiekuńczego, oznacza to, iż inna dziedzina w tym przypadku choćby prawo karne nie może ingerować. Albowiem wówczas byłoby to sprzeczne z jedną z podstawowych zasad jaką jest

¹⁸ R. Krajewski, *Prawa...op.cit.*, s. 237.

¹⁹ S. Glaser, *Przestępstwa przeciwko moralności*, Gazeta Administracji i Policji Państwowej 1925, nr 29, s. 664.

²⁰ J. Makarewicz, *Kodeks karny z komentarzem*, Lwów 1938, s. 483.

²¹ A. Michalska-Warias, *Zgwałcenie...op.cit.*, s.30.

²² M. Filar, *Przestępstwo zgwałcenia w polskim prawie karnym*, PWN, Warszawa-Poznań 1974, s. 62.

²³ M. Siewierski, *Kodeks karny i prawo o wykroczeniach, Komentarz*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1965, s. 244.

²⁴ R. Krajewski, *Prawa...op.cit.*, s. 237-238.

zasada niesprzeczności prawa.²⁵ Zatem, jeśli występuje obowiązek, wolność nie ma racji bytu – związek małżeński ogranicza wolność seksualną. Jednakże ograniczenie wolności nie obejmuje sfery przymusu. Stosowanie wobec małżonka przemocy, groźby bezprawnej czy też podstępny w celu osiągnięcia stosunku płciowego jest bezprawne. Sprawca zostanie pociągnięty do odpowiedzialności ze względu na środki jakich się dopuścił, nie zaś na cel jaki uzyskał. Ponadto nie ma znaczenia czy odmowa współżycia wynikała z przyczyn zaliczanych do wyjątków umożliwiających wzbranianie się przed stosunkiem płciowym (np. samopomoc legalna), czy też nie. Zastosowanie przemocy przez małżonka przesądza o całym wydarzeniu.²⁶ Analogiczne przekonanie prezentuje

B. Hołyst, który dla zobrazowania zgwałcenia w małżeństwie porównuje je do innych przestępstw akcentując, że rzeczy mają się identycznie. Za przykład podaje między innymi prawo do leczenia, ponieważ samo prawo nie oznacza, że dopuszczalne jest przystawienie pistoletu do głowy lekarza, aby ten wykonał zabieg. Potwierdzając tym samym, że sprawca gwałtu nie odpowiada za cel jaki chciał osiągnąć, lecz sposób działania polegający na użyciu niedozwolonego środka. Także i w tej sytuacji, nie ma znaczenia czy odmowa stosunku płciowego była odmową uzasadnioną.²⁷ Zdaniem I. Andrejewa jak najbardziej do zgwałcenia może dojść w związku małżeńskim. Zaś kobieta powinna mieć prawo do decydowania o swojej intymności, często połączonej z posiadaniem potomstwa. Natomiast występowanie całkowitej uległości płciowej mogłoby pomniejszyć w przekonaniu autora wartość rodziny będącej podstawową komórką społeczną.²⁸ Stanowisko swojego poprzednika potwierdził J. Bafia uwidaczniając, że żona również ma prawo do decydowania, nie tylko o czasie czy sposobie zaspokajania popędu płciowego.²⁹

Możliwość, iż także sprawcą może być małżonek nie budzi wątpliwości w najnowszej literaturze przedmiotu, opartej na obowiązującym Kodeksie karnym z 1997 roku. Niech potwierdzeniem będą słowa J. Warylewskiego zdaniem, którego małżeństwo owszem jest pewnym ograniczeniem, lecz dotyczącym wyłącznie wyboru partnera, nie zaś czasu, sposobu czy miejsca stosunku płciowego.³⁰ Pogląd ten znalazł aprobatę do dnia dzisiejszego. Nie tylko autorzy artykułów podejmujących problematykę zgwałcenia w małżeństwie, ale także autorzy podręczników z obszaru prawa karnego są zgodni, że nie można wykluczyć pokrzywdzonego będącego jednocześnie małżonkiem sprawcy.³¹

²⁵ Ibidem., s. 238.

²⁶ M. Filar, *Przestępstwo...op.cit.*, s. 63-64.

²⁷ B. Hołyst, *Psychologia kryminalistyczna*, LexisNexis, Warszawa 2006, s. 412.

²⁸ I. Andrejew, *Polskie prawo karne w zarysie*, PWN, Warszawa 1983, s. 393.

²⁹ J. Bafia, *Polskie prawo karne*, PWN, Warszawa 1989, s. 337.

³⁰ J. Warylewski, *Przestępstwa seksualne*, wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2011, s. 127.

³¹ R. Krajewski, *Wątpliwości wokół przedmiotu ochrony przestępstwa zgwałcenia*, Jurysta 2006, nr 1, s. 18.

Słusznie zauważa L. Gardocki, że obowiązek wynikający z Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego dotyczący wspólnego pożycia, nie uprawnia współmałżonka do egzekwowania tegoż prawa formami (przemoc, groźba bezprawna, podstęp) określonymi przez przepis art. 197 k.k.³² Literatura karnistyczna jest zgodna w tym temacie – związek małżeński nie stanowi okoliczności wyłączającej odpowiedzialności za zgwałcenie, jak również nie stwarza obowiązku współżycia na każde życzenie współmałżonka. Dodatkowo wskazano, że w sytuacji dokonania zgwałcenia w trakcie trwania konkubinatu sytuacja jest analogiczna jak powyżej.

Warty uwagi jest fakt, iż nie tylko brak zgody pokrzywdzonego na obcowanie płciowe stanowi przestępstwo zgwałcenia, lecz także brak zgody na inne czynności seksualne.³³ Zgodnie z orzecznictwem *inna czynność seksualna* w rozumieniu art. 197 k.k. jest zachowaniem niemieszczącym się w zakresie terminu obcowania płciowego. Należy wskazać na postępowanie sprawcy w celu pobudzenia bądź zaspokojenia popędu, poprzez dotykanie narządów płciowych ofiary, a także gdy sprawca podejmuje czynności powodujące zetknięcie z ciałem pokrzywdzonego (pocałunki, pieszczoty).³⁴ Aby prawidłowo zobrazować złożoność problematyki zgwałcenia w małżeństwie adekwatne jest przytoczenie przypadku przygotowanego przez J. Lachowskiego, który to brzmi następująco: „Maria P. dobrowolnie podjęła współżycie ze swym mężem - Ludwikiem P. Podczas stosunku płciowego Ludwik P. zaczął zachowywać się brutalnie, co nie spodobało się Marii P. Dlatego zażądała, aby Ludwik P. przestał. Ten jednak nie reagował na prośbę żony. Następnego dnia Maria P. złożyła w prokuraturze wniosek o ściganie męża. Prokurator skierował do sądu akt oskarżenia przeciwko Ludwikowi P. Jaki wyrok wyda sąd?”³⁵ Bezspornie realizacja współżycia także może wyczerpywać znamiona przestępstwa z art. 197 k.k., ze względu na złożoność strony przedmiotowej.

Zakończenie

Współcześnie przemoc domowa bardzo często jest przemocą o charakterze seksualnym. Niegdyś pojęcie gwałtu w małżeństwie nie istniało. W publicznych sporach na przestrzeni lat wyróżnić można trzy zasadnicze stanowiska odnośnie gwałtu w związku małżeńskim. Pierwsze z nich stanowi, iż żona nie może być pokrzywdzoną w wyniku przestępstwa gwałtu, a mąż sprawcą przestępstwa zgwałcenia.

³² L. Gardocki, *Prawo karne*, C.H. Beck, Warszawa 2007, s. 260.

³³ A. Michalska-Warias, *Zgwałcenie w małżeństwie, Studium prawne i kryminologiczne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, s. 153.

³⁴ Postanowienie SN z dnia 21 maja 2008r., V KK 139/08, Prokuratura i Prawo 2008, nr 12, poz. 8.

³⁵ J. Lachowski, *Zbiór kasusów z prawa karnego materialnego*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa "Dom Organizatora", Toruń 2006, s. 196.

Odpowiedzialność karną ponieść może co najwyżej za przestępstwo uszkodzenia ciała czy też zmuszania. Drugie ze stanowisk opiera się na twierdzeniu, że zgwałcenie współmałżonki jest dopuszczalne, ponieważ związek małżeński nie stanowi okoliczności jakoby wyłączającej odpowiedzialności karnej sprawcy. Zatem żona jak każda z kobiet, może zostać zgwałcona, czyli przestępstwo zgwałcenia jest przestępstwem powszechnym. Trzecie a zarazem ostatni z poglądów, jest stanowiskiem kompromisowym. Co do zasady sprawcą gwałtu nie może być współmałżonek ofiary, lecz szczególne okoliczności uwarunkowane prawnie, dopuszczają taką sytuację.³⁶ Wraz z rozwojem polskiego prawa karnego zmieniło się podejście do tej problematyki. Obecnie wszyscy przedstawiciele doktryny są zgodni, a problematyka zgwałcenia w małżeństwie nie jest tematem kontrowersyjnym. Żona może stać się ofiarą zgwałcenia, zaś mąż sprawcą przestępstwa uregulowanego w przepisie art. 197 k.k.. Jak słusznie podkreśla A. Michalska - Warias, płynne przejście z niekaralności, aż do pełnej karalności takich zachowań nie sprowokowało reprezentantów prawa karnego do poświęcania dużej uwagi problemowi gwałtu w związku małżeńskim.³⁷

***

BIBLIOGRAFIA

Literatura

1. Andrejew I., *Polskie prawo karne w zarysie*, PWN, Warszawa 1983.
2. Budzyński S., *O przestępstwach w szczególności. Wykład porównawczy z uwzględnieniem praw obowiązujących w Królestwie Polskim i Galicyi Austryackiej*, Warszawa 1883.
3. Cabalski M., *Przemoc stosowana przez kobiety, Studium kryminologiczne*, Impuls, Kraków 2014.
4. Filar M., *Przestępstwo zgwałcenia w polskim prawie karnym*, PWN, Warszawa- Poznań 1974.
5. Gardocki L., *Prawo karne*, C.H. Beck, Warszawa 2007.

---

³⁶ D. Rode, *Gwałt ...op.cit.* s. 28-29.

³⁷ A. Michalska- Warias, *Zgwałcenie ...op.cit.*, s. 30.

6. Glaser S., *Przestępstwa przeciwko moralności*, Gazeta Administracji i Policji Państwowej 1925, nr 29.
7. Gruszczyńska B., *Przemoc wobec kobiet w Polsce, Aspekty prawnokryminologiczne*, Oficyna, Warszawa- Kraków 2007.
8. Hołyst B., *Psychologia kryminalistyczna*, LexisNexis, Warszawa 2006.
9. Bafia J., *Polskie prawo karne*, PWN, Warszawa 1989.
10. Krajewski R., *Prawa i obowiązki seksualne małżonków, Studium prawne nad normą i patologią zachowań*, Oficyna, Warszawa 2009.
11. Krajewski R., *Wątpliwości wokół przedmiotu ochrony przestępstwa zgwałcenia*, Jurysta 2006, nr 1.
12. Lachowski J., *Zbiór kazusów z prawa karnego materialnego*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa "Dom Organizatora", Toruń 2006.
13. Makarewicz J., *Kodeks karny z komentarzem*, Lwów 1938.
14. Michalska- Warias A., *Zgwałcenie w małżeństwie- wybrane problemy*, [w:] *Zgwałcenie, definicja, reakcja, wsparcie dla ofiar*, red. L. Mazowiecka, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.
15. Michalska- Warias A., *Zgwałcenie w małżeństwie, Studium prawne i kryminologiczne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.
16. Nowakowska U., Kępka A., Chańska W., *Przemoc w rodzinie a wymiar sprawiedliwości*, Prawo dziś i jutro, Warszawa 2005.
17. Rode D., *Gwałt w związku małżeńskim*, Chowanna t. 1, cz. II, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2005.
18. Siewierski M., *Kodeks karny i prawo o wykroczeniach, Komentarz*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1965.
19. Warylewski J., *Przestępstwa seksualne*, wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2011.
20. Wieczorek W., *Przemoc seksualna w małżeństwie w perspektywie teologicznomoralnej*, [w:] *Przemoc w małżeństwie i w rodzinie* red. M. Chuchra, J. Jęczeń, Wydawnictwo KUL, Lublin 2012.
21. *Wzmocnienie polityków równego traktowania kobiet i mężczyzn*. Materiały z badań dotyczące przemocy z lat 2000- 2005, przeprowadzonych przez Instytut Psychologii Zdrowia, Warszawa 2005.

22. Zając M., Procedura „Niebieskiej Karty”, realizacja zadań w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie,, PRESSCOM, Wrocław 2012.

Akty prawne

1. Orzeczenie Sądu Apelacyjnego w Lublinie, II AKa 101/01, Prokuratura i Prawo 2002, dodatek, „Orzecznictwo”, nr 2, poz. 14.
2. Orzeczenie SN, I KZP 22/98, OSNKW, nr 1-2, poz. 2.
3. Postanowienie SN z dnia 21 maja 2008r., V KK 139/08, Prokuratura i Prawo 2008, nr 12, poz. 8.
4. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny, Dz.U. 1997 nr 88 poz. 553.

Inne źródła

1. Staszek A., *Przemoc, szczególne udrczenie i szczególne okrucienstwo jako znamie czynu zabronionego*, Prokuratura Okregowa w Zielonej Gorce, dostep internetowy:
http://www.zielona-gora.po.gov.pl/magazyn/upload/lektury_elektroniczne/2-przemoc-szczegolne-udreczenie.pdf, data dostepu: 28.10.2016.